

Bruikbaar wordt gezegd van iemand, van wie men zich wel kan bedienen, hoewel men zijn bekwaamheid of vaardigheid niet hoog schat.

Het voedsel was tamelijk overvloedig en geschikt. Dit huis is bijzonder geschikt om als winkel te worden ingericht. Wij zijn niet voor alle werk even geschikt. Hij koos de geschiktste personen uit.

Zo ge mij geen ijzer geeft, heb ik, ondanks de uitnemendheid van mijn vormen, geen bruikbaar oorlogs- of akkertuig. Ik vind zelfs geen bruikbare pen. Maak hem bekwaam in hetgeen hij weten moet om... bruikbaar ambtenaar te worden. Er bestaan advocaten, die minister worden, zelfs minister van openbare werken : een advocaat is voor alles bruikbaar. (BERGMANN, E. Staas.)

475. GESLACHT, AFSTAMMING, AFKOMST, GEBOORTE.

Betrekking van een persoon tot zijn ouders of voorouders.

Geslacht zijn de gezamenlijke personen die uit een gemeenschappelijke stamvader zijn gesproten. Het is een edeler woord dan *familie*, waarmee het in vele gevallen gelijkstaat, en in 't algemeen minder aanzienlijk dan *stamhuis*, dat gewoonlijk de betekenis heeft van *vorstenhuis*.

Afstamming duidt de betrekking aan van iemand tot diegenen, aan wie hij zijn oorsprong ontleent, t. w. tot zijn ouders en voorouders; het duidt aan, dat er bloedverwantschap bestaat in de nederdalende lijn.

Afkomst heeft ongeveer dezelfde betekenis als *afstamming* en beide woorden worden dan ook dikwijls door elkaar gebruikt, doch *afkomst* is onbepaald en wordt meer in algemeen zin gebruikt voor het afstammen van iemand of het komen uit een land of streek.

Geboorte is het meest beperkt: het geeft alleen de betrekking aan tot de ouders of ook tot de plaats of het land, waar men ter wereld gekomen is.

Uit een vernederd geslacht gesproten, ontleende hij aan zijn afkomst het eerste voedsel voor zijn eerzucht. Zoals de meesten van zijn doorluchtig geslacht was hij vaderlandlievend, moedig, bekwaam.

Zijn afstamming uit het oude huis van Brederode is niet bewezen. De betrekking van afstamming en verwantschap tussen een bepaalde persoon en het geslacht, tot hetwelk hij beweert te behoren. (B. W.)

Zonder onderscheid van afkomst of woonplaats. Een man van nederige afkomst. Daarom zag de hofpartij in hem de burgerlijke afkomst over 't hoofd.

Hij is van hoge geboorte. Hij is Nederlander van geboorte.

476. GESLACHT, KUNNE, SEKSE.

Het kenmerk van mannelijkheid of vrouwelijkheid.

Geslacht duidt dit kenmerk aan van levende wezens, voorwerpen en woorden.

Kunne en sekse worden uitsluitend gebruikt voor personen.

Een kind van het mannelijk geslacht. Hier ondervond ik, hoeverre de jonge lieden van ons geslacht achterlijk zijn bij die ener zwakkere kunne. Het afslijten der voor de geslachten verschillende verbuigingsvormen.

Zij brachten vijfduizend mensen om, zonder aanzien van ouderdom of kunne. Is 't dan ook de lichaamskracht, die domineren kan over de zwakkere kunne?

De bekoorlijkheden en liefstalligheden der schone sekse.

477. GESPREK, ONDERHOUD, WOORDENWISSELING.

Gesprek is de algemene benaming voor het mondeling wisselen van gedachten.

Onderhoud is gewoonlijk een gesprek over zaken of over een bepaald onderwerp, waarvoor men opzettelijk bij elkander komt.

Woordenwisseling is een gesprek, waarbij de personen, die er aan deelnemen, van verschillende gevoelens zijn en ieder zijn eigen gevoelens met klem verdedigt.

Het onbrak nu niet aan stof tot gesprek. Hij ontvliedde alle gesprekken, die hem afleiding zouden kunnen geven.

In een onderhoud van een half uur doet men meer af dan met een jaar correspondentie. Zou het u gelegen komen mij enige ogenblikken voor een onderhoud af te staan?

Een dier korte woordenwisselingen, waarmede een onderhoud tussen lieden, die elkander nooit ontmoet hebben, doorgaans begint.

Zij waren in een levendige woordenwisseling gewikkeld.

478. GEVAARLIJK, BEDENKELIJK, ZORGEЛИJK, HACHELIJK, NETELIG.

Duiden aan dat een toestand gevaar oplevert.

Gevaarlijk drukt dit in het algemeen uit.

Bedenkelijk duidt aan dat de toestand reden geeft tot bezorgdheid.

Zorgelijk is sterker en stelt op de voorgrond, dat de vrees voor een mogelijk ongunstige afloop gewettigd is.

Hachelijk geeft te kennen, dat de gevolgen onberekenbaar zijn en de kans op een ongunstige uitslag groter is dan op een gunstige.

Netelig duidt minder op de uitslag van de zaak, dan op de moeilijkheden en onaangenaamheden, die er mee gepaard gaan.

Gevaarlijk is deze ziekte, maar niet altijd dodelijk. Men beweert, dat hoofdwonden in dit land nogal niet gevaarlijk zijn.

Ik had hem geschreven, dat ik dacht, dat het met de oude juffrouw bedenkelijk werd — en toen hij overkwam, was zij juist een half uur overleden. De dokter kwam en verklaarde de ongesteldheid voor bedenkelijk.

De toestand van de zieke is zorgelijk. Hij verkeert in zorgelijke omstandigheden.

Haar enige dochter is in een gevaarlijke toestand; het arme meisje heeft geen besef, dat zij in een zo hachelijke staat verkeert, maar het kan niet lang met haar duren. Het zusje dat zij nu in zulk een hachelijke toestand terugvond.

De toestand van de stad begon weldra zeer netelig te worden. Ik zal hem in zijn netelige omstandigheden helpen zoveel ik kan.

479. GEVANGENIS, KERKER, TUCHTHUIS.

Ruimte waarin gevangenen worden opgesloten.

Gevangenis is de algemene benaming.

Kerker wordt tegenwoordig zo goed als uitsluitend gebruikt in meer of minder verheven stijl.

Tuchthuis is een gevangenis voor crimineel veroordeelden, waar zware vrijheidsstraf wordt toegepast.

Iemand naar de gevangenis brengen. De Engel des Heren opende des nachts de deuren der gevangenis. (HAND. 5, 19.) De gevangenen worden onderscheiden in strafgevangenen, huizen van bewaring en passantenhuizen. (WETB.)

Synoniemen

VOORBERICHT

Synoniemen zijn niet alleen gelijkbetekenende woorden, die elkaar volkomen dekken en dan ook in alle omstandigheden onverschillig kunnen gebruikt worden, maar vooral zinverwante woorden, d. w. z. woorden die veel overeenkomst hebben in de betekenis, die ook wel een hoofdbegrip met elkander gemeen hebben, maar die zich toch door een grotere of kleinere wijziging der betekenis onderscheiden, zodat men niet het ene woord voor het andere kan gebruiken.

Slechts zelden drukken twee woorden volkomen dezelfde gedachte uit en men zal dus begrijpen, dat de kennis van de synoniemen een belangrijk onderdeel vormt van de taalstudie, met het oog op het juist en van pas gebruiken van de woorden.

Nochtans zijn in onze taal slechts weinig werken hierover verschenen. De belangrijkste uitgaven op dit gebied waren het thans verouderde « Woordenboek der Nederlandsche Synoniemen » door Weiland en Landré ('s Gravenhage, 1821) en het « Handwoordenboek van Nederlandsche synoniemen » door J. Hendriks (Tiel, 1883), dat beknopt maar duidelijk een groot aantal synoniemen behandelt.

Bij de samenstelling van dit werk hebben wij dit laatste dan ook vaak geraadpleegd, evenals het groot Nederlands Woordenboek door de Vries en te Winkel, dat de juiste betekenis der woorden in al hun schakeringen weergeeft.

Wij zijn er ons wel van bewust, dat een werk als dit onvolledig en onvolmaakt is, maar hopen toch eenmaal de volledigheid te benaderen. Daarom doen wij een beroep op de gebruikers van dit werk, om ons hun opmerkingen te willen medelen, opdat in een latere druk eventuele aanvullingen en verbeteringen kunnen opgenomen worden.

J. CAUBERGHE

nederlandse taalschat

NEDERLANDSE TAALSCHAT

SPREEKWOORDEN
SPREEKWIJZEN
SYNONIEMEN
CITATEN

BREPOLS

BREPOLS

